

öğr. gör. gayem doğan (sorumlu yazar | corresponding author)
doğuş üniversitesi, sanat ve tasarım fakültesi, iç mimarlık bölümü
gdogan@dogus.edu.tr orcid: 0000-0002-2965-0221

prof. h. tonguç tokol
marmara üniversitesi, güzel sanatlar fakültesi, iç mimarlık bölümü
tonguctokol@gmail.com orcid: 0000-0002-5510-913X

YENİ-GÖÇMENLİK VE MEKÂN: AİDIYETİN MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMÜNÜN ANALİZİ¹

araştırma makalesi | research article
başvuru tarihi | received: 17.04.2023 kabul tarihi | accepted: 24.06.2023

ÖZET

Küreselleşmenin getirdiği hareketlilik, sosyal, ekonomik gerekçeler veya kimlik aidiyet problemleri nedeniyle ülkelerinden göç eden bireylerin yarattığı özel bir göçmenlik süreci ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında yeni-göçmenlik (*neo-nomadism*) olarak ifade edilen bu göçmenlik türünün özneleri olan bireylerin farklılaşan ve dönüşen mekân aidiyeti incelenmiştir. Bu çalışmanın özgünlüğünü, yeni-göçmenliğin "öteki" ile karşılaşma alanı açan alternatif bir sosyal/toplumsal müşterek mekân üretimi potansiyelindeki rolünün sorgulanması oluşturmaktadır. Göçmenlikle birlikte oluşan mekânı sabit ve "olmuş" olan bir yer olarak ele almaktan ziyade yeni-göçmenin bireysel ve kolektif deneyimiyle aynı anda "oluşmakta olan" ve "çözünüp kaybolan" bir mekânsal düzen olarak görmek gerekmektedir. Araştırmada farklı disiplinlere ait çalışmaların ortak noktaları mekân aidiyet ekseninde analiz edilmiş, yeni-göçmenlik olgusu göç ve mekân çalışmalarının kesişiminde mekân dönüştürücü bir unsur olarak ele alınmıştır. Kendini her yerde "evinde" hissetme özgürlüğüne sahip sabit mekân aidiyetine uzak bireylerin gerçek mekânsal ihtiyaçlarının anlaşılabilmesi için alan açılması ve takip edecek çalışmaların disiplinler arası eleştirel bir yaklaşımla tartışılabilmesi amaçlanmıştır. "Yeni-göçmenlik" ve "mekân aidiyeti" kavramlarıyla ilgili farklı disiplinlerdeki çalışmalar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, sosyoloji, çevre psikolojisi ve mimarlık alanında ortak temaların analizi ve bağlanmasıyla sonuca ulaşılmıştır. Birey, çevre ve süreç olarak üç ana unsurla ortaya çıkan mekânsal aidiyete yeni-göçmenlik olgusu aidiyeti deneyim, hafıza ve müşterekleşme yollarıyla dönüştürerek ilişkilendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni-Göçmenlik, Mekân, Mekân Aidiyeti, Mekân Deneyimi, Müşterek Mekân

Doğan, G., Tokol, H. T. (2023). Yeni-göçmenlik ve mekân: Aidiyetin mekânsal dönüşümünün analizi. *Bodrum Journal of Art and Design*, 2(2), 227-243. <https://doi.org/10.58850/bodrum.1284828>

¹Bu çalışma 2023 yılında tamamlanmış Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı Sanatta Yeterlik Tezi olan "Türkiyeli Yeni-Göçmenin Mekân Aidiyeti Ekseninde Ev ve Kent Deneyimi" başlıklı tez çalışmasından hazırlanmıştır.

NEO-NOMADISM AND SPACE: ANALYSIS OF SPATIAL TRANSFORMATION OF BELONGING

ABSTRACT

A unique migration process has emerged, created by individuals who migrated from their countries due to the mobility brought by globalization and social, economic, or identity problems in neoliberal societies. Within the scope of the research, basic concepts were analyzed by content analysis method to examine the differentiating and transforming spatial belonging of individuals who are the subjects of this type of migration expressed as *neo-nomadism*. The originality of this study is to question the role of neo-nomadism in the potential production of an alternative social/common space, thus the potential to produce a field of encounter with the "other". Rather than considering the space that emerges with migration as a place that is fixed and "has been there," it is necessary to see it as a spatial order that is "emerging" and "dissolving" simultaneously through the neo-nomad's individual and collective experience. In the research, the common points of the studies of different disciplines are analyzed on the axis of space belonging, and neo-nomadism is considered a spatial transformative element at the intersection of migration and spatial studies. It aims to open a space for understanding the actual spatial needs of individuals who have the freedom to feel at "home" everywhere and far from fixed spatial belonging and to discuss the subsequent studies with an interdisciplinary critical approach. The studies on the concepts of "neo-nomadism" and "spatial belonging" in different disciplines were examined through content analysis method and a conclusion was reached by analyzing and connecting common themes in the fields of sociology, environmental psychology, and architecture. Neo-nomadism relates to spatial belonging, which emerges with three main elements: the individual, the environment, and the process, with the result that the phenomenon of neo-nomadism transforms belonging through experience, memory, and communing.

Keywords: Neo-Nomadism, Space, Belonging, Spatial Experience, Common SpaceDesign

GİRİŞ

Mimar ve tasarımcı Constant Nieuwenhuys 1954 ve 1976 tarihleri arasındaki çalışmalarını içeren sergisi Yeni Babil'de dünyanın yükselerek artan ve giderek mobil hale gelen bir nüfus sonucunda ortaya çıkan tek bir uçsuz bucaksız dünyaya dönüştüğünü ve dönüşeceğini belirtmiştir (Wigley, 1998: 17). Modernitenin özgürleştirici özelliklerini ve küreselleşmenin getirdiği avantajları kullanan yeni bir hareketli yaşam biçiminin öznesi olan modern göçmenler ulus sınırlarının ötesinde bireyselliği bütünlük tahayyülüyle birlikte kurgulamaktadır. Sabit bir coğrafyayla, ülkeyle veya kentle tanımlı yerleşik yaşam tarzlarından uzaklaşmaları, göç edilen kentlerde tanımlı şekillerde yerel kent kullanıcıları için tasarlanmış konut ve sosyal alan kurgularının değişimini gerektirmeye başlamıştır.

Yeni-göçmen, küresel veya kentsel göçmen olarak da tanımlanan modern göçmenin özellikle batı toplumunun kent nüfuslarında sayıca giderek artan varlıkları, sabit küresel sınırların ötesinde sürekli bir geçicilik ve göçebelik durumunun özel ve kamusal alanlarda bireyin mekân aidiyetine ve deneyimine nasıl etki ettiği sorusunu gündeme getirir. Modern insan yer ve mesafenin limitlerinden kurtulmuştur. Kültürün, dilin ve üretimin küreselleşmesi "birey şapkasını nereye koyduysa" orada evde hissetmesini mümkün kılmaya başlamıştır (Andersson, 2001'den aktaran Tsai, 2020: 19). Bu yaklaşım, yeni-göçmenlerin modern göçebelğe benzer şekilde kendilerini her yerde evlerinde hissetme (Peters, 2006: 141-160) veya evlerini var oldukları her "an" içinde, "şimdi"de kurabilme potansiyelleri olup olmadığını çözümlenmeye üzere açılabilir.

Göçmenliğin insanlık tarihi boyunca süregelen, mekânları ve kentleri dönüştürücü etkisiyle gittikçe melezleşen kent düzeninde özel ve kamusal alanlara hapsolmeden kenti deneyimleyen gönüllü göçmenlerin mekân aidiyetinin incelenmesi, mekân tasarımı ve kentin yeni sakinlerinin kente dair ihtiyaçlarını anlamak adına önemli hale gelmiştir. Yeni-göçmenlerin mekânı dönüştürme olgusu salt mekânsal deneyimlerinin özgünlüğüyle değil; kültürün çok katmanlılığıyla mekânı melezleştirme özelliğiyle de ilgi çekicidir. Yeni göçmenin, her bireye aktif ve özgür bir varoluş imkânı tanıyan müşterek bir mekânın üretimindeki katkısı ile bu mekânın duygulanımsal olarak özneye (yeni-göçmene) etkisi karşılıklı ve ilerici olmaktadır. Yeni-göçmenlerin bireysel veya kolektif mekân deneyimleri, modernizmin otoriter -bedenin makineleşme aracılığıyla zapt edildiği- deneyimine bilinçsizce sırt çeviren, 19. yüzyılın kent gezgini "flanör"ünün (Benjamin, 2002: 92) deneyimine benzeşen özellikler taşımaktadır. Ana yurtlarından koparak farklı kültür bütünlüklerinin içerisinde yaşamalarına ve kentteki deneyimlerinin akışkanlığına ve geçiciliğine rağmen yeni-göçmen bireyler kamusal alanları ve iç mekânları dönüştürerek kendilerini ait hissedebilecekleri mekân kurguları yaratmaktadır. Yeni-göçmenliğin özel ve kamusal alanlardaki nüfuzu mekân kullanıcılarına yeni eylem olasılıkları sunabilmekte ve özne-mekân ilişkisini zenginleştirebilmektedir. Durağanlık, süreklilik ve köklenme gibi statik bir düzen sonucu oluşmuş olmaktan ziyade yeni-göçmenliğin tesirinde mekânlar ve mekân aidiyeti geçici, anlık, akışkan deneyimlerin oluşturduğu ve dinamik bir kurgunun ürünleri olarak okunabilir.

"Kendini her yerde evinde hissetme" özgürlüğüne sahip bu yeni tür aidiyet ve kimlik özellikleri barındıran bireyin gerçek mekânsal ihtiyaçlarının analizinin yapılması adına mekân deneyiminin ve mekân aidiyetinin incelendiği çalışmalara literatürde henüz rastlanmamaktadır. Göçmen öznenin mekândaki bireysel ve kolektif deneyimi ile kendine yeni ifade yolları bulmasıyla başlayan mekânsal oluşum ve paylaşımcı, katılımcı ve demokratik yaşam ihtimalleri; aidiyet ve deneyimin tüketim odağından çıkıp yeniden üretim yollarıyla, ortak temaların analizleriyle tartışma platformuna çekilebilmiş hale gelir. Bu mekânın özelliklerinin ve ortaya çıkışının belirlenmesi göçmenlik ve mekân ilişkisinin anlaşılması adına önemlidir. Fakat her şeyden önce bu mekâna epistemolojik açıdan yaklaşmak gerekmektedir. Bu yaklaşım şu sorulara yol açar: Bu mekânları ne tanımlar? Bu mekânlarda bağlılık ve aidiyet nasıl gelişip değişmektedir? Yeni-göçmenin bu mekânlar üzerindeki etkisi nedir ve bu mekânların göçmen bireyler üzerindeki etkisi nedir? Mekânın ve mekân aidiyetinin dönüşümünü analiz etmeye dair bu soruların cevaplarının anlaşılabilmesi adına çalışma kapsamında kavramlar çok disiplinli bir yaklaşımla ele alınmış ve birbirlerine olan etkileşimleri sentezlenerek incelenmiştir.

Araştırmada yöntem olarak gelecekte yapılacak mekân ve göç ile ilgili farklı disiplinlerdeki çalışmalara yön göstermesi hedefiyle nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel içerik analizi kullanılmıştır. "Betimsel içerik analizi yöntemi, belirli bir konuda ya da alanda birbirinden bağımsız olarak yapılan nitel ve nicel çalışmaların derinlemesine incelenip düzenlenmesi anlamına gelir. Böylece o konu ya da alandaki genel eğilimler belirlenmektedir" (Ültay vd., 2021: 189). Farklı alanlardan çalışmaların içerik analizinin yapıldığı araştırmada öncelikle söz konusu bireyin anlaşılması adına geleneksel göçmenlere kıyasla literatürde henüz yeterince yer almayan yeni-göçmenlik tanımlanmış ve aidiyet kurma biçimleri incelenmiştir. Walter Benjamin'in deneyim odaklı öznesi flanörün deneyimine yeni-göçmenlerin mekândaki var oluşu ile benzeşimi açısından yaklaşılmış, Deleuze ve Guattari'nin göçebe düşünce felsefesi ve Constant'ın sityasyonları aidiyetin kurulumu için referans olarak alınmıştır. Çalışmanın Scannell ve Gifford'un birey, çevre ve süreç olarak üç ana unsura odaklanan mekânsal aidiyetin oluşumu teorisine yeni-göçmenliğin aidiyeti deneyim, hafıza ve müşterekleşme yollarıyla dönüştürmesi sonucuyla katkı yapması hedeflenmiştir. Farklı disiplinlerden yapılmış çalışmalardan ulaşılan ortak bulguların sonucunda araştırmada mekânsal aidiyetin dönüşümü birey, mekân ve aidiyet ana unsurları altında analiz edilmiştir. Yeni-göçmenlik, mekân, ev, kent ve aidiyet ilişkilerini anlamak adına bu kavramların kesişim noktalarına disiplinler arası farklı bir çerçeveye yaklaşmayı amaçlayan bu araştırmada yeni-göçmenlik, bir mekân dönüştürücü olarak temellendirilerek bireye, mekâna ve aidiyete etkileri sorgulanmıştır. Yeni-göçmenlik sürecinde birey deneyim yoluyla dönüşmekte, aidiyet akışkan bir yapı olarak ortaya çıkmakta, mekân ise sabitlikten uzaklaşmakta ve zamansal durumuna göre deneyim veya hafızayla anlamlandırılmaya başlamaktadır.

YENİ GÖÇMENLİK VE BİREY-MEKÂN-AİDİYET ETKİLEŞİMİ

Göç olgusu, anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler olarak tanımlanmakta olup (Erder, 1986: 15), farklı bir ifadeyle de bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme eylemini belirtir (Tümertekin & Özgüç, 2002: 236). Sosyal, ekonomik veya siyasi koşullarını iyileştirmek, refah artışı veya özgürlük istemiyle farklı ülkelerde yaşamak için göç eden özellikle eğitimli bireylerin aktörü olduğu gönüllü göçmenlik süreci ise yeni-göçmenlik (neo-nomadism) olarak tanımlanır.

Anthony D'Andrea, göçmenliği küreselleşmiş toplumlarda muhalefeti şekillendiren direniş ve kontrolün mantığı olarak işlerken (Deleuze, 1995; Hardt & Negri, 2000), orijinal vatanlarını reddeden ve kozmopolit bir dışavurumcu bireysellik kültürüne katılan insanlar olarak tanımladığı yeni-göçmenlerin yerel düzeyde yerleşik toplumla kırılğan bir simbiyoz içinde etkileşim halinde olduğunu vurgular (D'Andrea, 2006: 117). Yeni-göçmenliğin geleneksel göçmenliğe göre birtakım farklar içerdiğini vurgulayan Abbas (2001) ise, yeni-göçmenin yeni doğan bir göçmenlik biçimi olduğunu belirtmektedir. "Geleneksel" ve "yeni" göçmenlerin, hareketliliği yaşam tarzı olarak düşünmek ve siyasi sınırları dolaşım hakkının ihlali olarak görmek dışında, gerçekte çok az ortak özelliğe sahip olduğunu belirtir. Geleneksel göçmenler değişime karşı kırılğan ve dirençli olabilirken, yeni-göçmenler aşırı değişimi savunmakta ve yüceltmektedir.

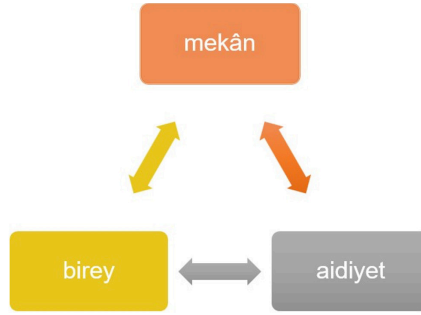
Yeni-göçmen bireyi tanımlayan ana özellikler şunlardır:

1. Çağdaş küresel dünyamızın göçebesi, davranışları geleneksel göçmen ile benzerlik gösteren, kalıcı bir ikametgâhı olmayan ve genellikle ekonomik nedenlerle veya kısıtlamalar [politik, coğrafi ikilemler] nedeniyle bir yerden bir yere hareket eden gezgin, küresel göçmen, kentsel göçmen,
2. İstenilmeyen bir muameleye veya reddedişe maruz kalan "yabancı" benzeri gezgin,
3. Geleneksel göçmenin aksine belirli bir aidiyet duygusuna sahip olmayan fakat bu durumu iyileştirmek adına çeşitli adaptasyon becerilerini geliştiren bir kişi,
4. Mutasyon geçirmiş bir melez. (Abbas, 2001: 15)

Yeni-göçmenin melezleşme yoluyla sahip olduğu direnç, geleneksel göçmenin aksine hareket halinin zorluklarıyla yeni yollar ve yeni ilişkisellikler türeterek

başa çıkmasını sağlamaktadır. Yeni-göçmenlik, hareketlilik ve kimlik olgularını inceleyen D'Andrea, yeni göçmenlerin tarihsel (geleneksel) göçmenlere benzer şekilde, hareketlilik ve uyulanabilirlik ile karakterize edildiğini belirtir (2007: 4). Hareketlilik, dinamik etkenler vasıtasıyla yeni deneyimleri ortaya çıkarırken, uyulanabilirlik ise bu deneyimlerin etkileşimlerinde iç içe geçmeler, melezlenmeler meydana getirme olasılığını gösterir. Göçmen, göç ettiği bölgede kazandığı yeni kimlik ve aidiyet aracılığıyla yaşadığı mekânı algulamaya başlayabilir (Harunoğulları & Cengiz, 2016: 310). Hareketliliğin etkileşim yoluyla ortaya çıkardığı melezleşme küreselleşmenin yoğun yaşanıldığı günümüz kentlerinde hem kent hem de konut mekânlarında aidiyeti dönüştürmektedir.

Yeni-göçmen, küresel veya kentsel göçmen olarak da tanımlanan modern göçmen mobil ve uluslararası bir yaşam biçimini benimsemiş, "yer"den bağımsız olarak yaşamayı tercih eden kişi olarak tanımlanmaktadır. D'Andrea (2006, 2007), yeni-göçmenleri ve küresel göçmenleri sürekli olarak belirli bir yerde yaşamayan, küresel arenada hareket eden ve geçimlerini yol boyunca ikamet ettikleri muhtelif yerlerde kazanan insanlar olarak görür ve çeşitli fiziksel-ekonomik aktivitelere katılan bu bireyleri dijital işler yaparak geçimini sağlayan dijital göçmenlerden ayırır. Bu kişiler, belirli coğrafi konumlardan, hareketsiz bir mevcudiyetten, sınırlamalarla tanımlanmış bir aidiyet veya yerleşmiş bir kültürel ideolojiden kopuşları hedefleyen bireylerdir (Kannisto, 2016: 222). Belirli sınırlara hapsolmuş mekân aidiyetinin reddini içeren yeni-göçmenlikte hem farklılıklarla harmanlanan müştereklikler oluşabilmekte hem de aidiyet özgür bir deneyimin keşfiyle yeniden tanımlanabilmektedir. Yeni-göçmenlik süresince mekân- birey- aidiyet üçlüsü sürekli olarak hem birbirini etkiler hem de birbirinden etkilenir (Görsel 1).

Görsel 1. Yeni-göçmenlik süresince mekân-birey-aidiyet etkileşim şeması

Yeni-göçmenler, orijinal vatanlarından uzakta yaşayan ve bireysellik kültürüne katılan insanlar olarak görülmektedir (D'Andrea, 2007: 4). Bu nedenle bireyselliğin ve aidiyetin göçmenlik ekseninde nasıl temsil edildiği incelenmesi gereken bir unsur haline gelir. Her reddedişin ve parçalanmanın yeniden "olma" halinin imkanını içinde barındırması gibi yeni-göçmenler aidiyete, kimliğe, kente, yuvaya dair bütünlüğü parçalayıp dağıtarak yeniden asamble edebilme (birleştirme) şansını yakalamaktadır. Bu birleşimlerin asamblaj yoluyla ortaya çıkardığı yeni kurgular ise mekân ve zamanla sürekli devingen bir ilişki içerisinde. Asamblaj teorisine göre; bir gövde içinde, bileşen parçalarının ilişkileri sabit ve katı değildir; daha ziyade, diğer organların içinde ve arasında yer değiştirebilir ve değiştirilebilirler, böylece sistemlere dışsallık ilişkileri yoluyla yaklaşabilirler (Deleuze & Guattari, 2005: 4). Burada sözü edilen dışsallık ötekilik (halihazırda orada olan) olarak algılandığında tüm bu yapısal analiz daha derin bir anlam kazanabilmektedir. Asamblaj teorisinde, asamblajlar veya ilişkiler kodlama, tabakalaşma ve bölgeselleştirme süreçleri yoluyla oluşturulur. Herhangi bir felsefi bağlam asla tek başına çalışmaz. Deneyimin önemini vurgulandığı ve mekânda "oluş" eyleminin kod çözümü açısından incelenmesi yönünde bu yaklaşım, konstrüktive olmadan önceki yapıyı, henüz oluşmamış ve oluşmakta olanı işaret eder. Oluş kavramı "her türlü töze ait olan sabit yerleşik kavramların içini yarma; içinden, ortasından bir yerden bir köksap oluşturmayı içeren bir eylem" olarak tanımlandığında (Akay, 1996: 21), yeni-göçmenin mekân aidiyeti çözülmeye başlanabilir. Sabit olanın aksine taşınabilme, değişebilme, ilişkilenebilme içinde

barındıran yaratıcı oluş süreçleri yeni-göçmenlerin sürekli akış halinde olan mekân deneyimlerine ve mekân aidiyetine vurgularda bulunmaktadır. Geçiciliğin mekânsallaşması zaman-mekânla doğrudan ilişkilidir. Oluşun özündeki tabakalaşma ve üst üste binme karakteristiğini oluşturan mekâna etki eden zaman faktörüdür. Mekânda zaman süresince tekrarlanan deneyimin sonucu mekân, kullanıcısı tarafından önce sezilebilir, sonrasında ise anlamlandırılabilir ve algılanabilir hale gelir. Buradan da anlaşılacağı üzere mekânın algılanımında pratikler ve süreçler belirleyici rol oynamaktadır. Sosyal formasyonlar kendine özgü zaman-mekân pratikleri ve kavramlarını içereceğinden (Harvey, 1999: 230) özel ve kamusal alanlar göçmenin varlığıyla dönüşür. Bu mekanlar böylece akış halinde deneyimlerle oluşan fakat sınırlarla ifade edilemeyen bir soyut mekâna dönüşmektedir.

Deleuze & Guattari'nin belirttiği şekilde çölün şeritleri, akışkanlığın içinde birbiri ardına varoluş sergiliyorsa (1990: 82), göçebenin ve yeni göçmenin de aidiyeti sabit olmayanda, *buğün burada, yarın orada olacak olanın mekânındadır*. Göçebe düşünce kendi doğası gereği mekânı yere dönüştüren akışkanlık ve geçicilik halidir. Bu dönüşüm ise sabit ve bir kerelik değil, aksine art arda gelen değişikliklerin ve geçiciliğin tesisiyle mümkün olur ve mutlak surette bir süreklilik hali içerir. Deleuze ve Guattari'nin çöldeki kaçış çizgileri tasviri, kapitalizm gibi kuralcı sistemler tarafından kodlanıp sabitlenen bedenlere yönelik bir çıkış / kaçış ve yeni bir var olma yoludur. Sürekli yer değiştirerek akışkan bir sistemde yer alan özne kendinden önceki ve kendinden sonrakinden bağımsızlaştığından sürekliliği bozan bir yer oluşturucusuna ve hemen ardından da kullanıcısına dönüşür. Yer ve kültürle bütünleşmeye alışkın olan kimlikler bu akışkan zeminde bir dayanak noktası bulamaz fakat bu tam da havadaki tohumun yolculuğu gibi zenginleştirici, çoğaltıcı ve kapsayıcı bir bütünlüğe giden yolu açmak için bir ön koşul haline gelebilir. Olasılıkların zenginliği kodlanmış kimlikleri tersine çevirir ve burada yerleşik olmayan, belirli bir yere ait olmayan aidiyetin potansiyeli bulunabilir. Çölün kum dalgaları birbirini dönüştüren ve kendisinden önce gelenin üzerinde katmanlanan bir form olarak düşünüldüğünde, göçmenliğin de bireylerin mekân deneyimini üst üste katmanlaşarak dönüştüren bir etken olarak tanımlamak mümkün olacaktır. "Yer" gelenek ve alışkanlıkların taşıyıcısı olması gereği kültür aracılığıyla bireyleri birbirine bağladığından (Artun & Ojalvo, 2012: 173), mesken tutmak veya bir yere ait olmak da bu bağı tutmakla mümkündür. Modernizm sonrası süreçlerde yer kavramının hukuki, politik ve toplumsal birtakım anlaşmalarla sınırlandırılmış ve sabitlenmiş olması, bireyin özgün mekân aidiyetini de statik hale getirmiştir. Oysaki göçmenlik tam da bu kilitli ve sabit yapıyı açarak özgün aidiyet süreçleri için birey fırsatlar sunan anahtarlara sahiptir. Bireyselliği yücelten yeni-göçmenlik yerelde sabitlenmiş bireyleri yeni ve akışkan deneyimler elde etme imkânı sunarak kimlikler üstü bir ortamda ötekiyle etkileşimlerini mümkün kılmaktadır.

Böylece göçmen, kimliğiyle kendini tanımladığı "yer"den, kimlik üstü bir "yer" algısına geçmiş olur. Bir çeşit mekân-zaman değişikliği olarak okunabilecek bu kimlik üstü yerde mekân kullanıcısı aidiyetini yaratabilir ve evindelik hissine ulaşabilir. Bedenlerin sabitlenerek oluşturduğu, kültür ve kimlikle güçlenerek katı ve durgun hale gelmiş olan geleneksel aidiyet hissi göçmenin şeklini değiştirdiği bir aidiyete dönüşür. Göçmen, bir geleneğin yıkılmasını temsil eden bir değişim ajanıdır (Braidotti 1994: 5). Göçmen figürünün temel bir yönü, devlet kontrolüne ve devletin temsil ettiği istikrar, sabitlik, durgunluk ve birliğe meydan okumasıdır (Deleuze & Guattari, 1986; Peters, 2006: 144). Yerleşik otoritenin aksine bu karşı duruş göçmenin her yerde evde olma yeteneği ve arzusu ile sonuçlanır ve onun geleneksel aidiyet hissini altüst edebilmesine yol açar.

Bu altüst ediş tam da kentin ve mekânların yapısını bozan Constant'ın yeni bir kent tahayyülü olarak önerdiği situasyonlara benzer şekilde kentte geçici atmosferler oluşturmakla benzerlik gösterir. Otoritelerin kontrolü dışında yaratılan bu mekânlarda deneyimler tanımlı, kalıcı ve katı olmakla birlikte aidiyet hissini yokluğundan bahsedilemez. Deneyimler geçici olsa da aidiyeti geleneksel mekân aidiyetinin dönüşmüş bir varyasyonu olarak kabul etmek mümkündür. Constant'ın ütopya projesi Yeni Babil'de aidiyet, bireyin öznelliğine

bir atıftır. Kentte göçebe bir varoluşu merkeze alan bu tasarıda deneyim ön plana alınmış, deneyimin karakteristiği ise geçicilik ve yersiz-yurtsuzluk temalarıyla sarmalanmıştır.

Yeni Babil, göçebeliliğin ve yersiz yurtsuzluğun gündelik yaşam pratiğine dönüştüğü Alba çingenelerinin kamplarından ve Paris'te çıktığı "flânerie" turları sonrasında yaşadığı deneyimlerden ilhamla ortaya koyduğu "yeni bir yaşam biçimi"dir (Artun & Ojalvo, 2012: 185). Burada mekân inşa edilmiş değildir, gelip geçmekte olan bireylerin varlığıyla akışta deneyimlenebilen bir ara ortam (*media*) halini alır. Bireylerin pratikleri ise gündelik mecburiyetlerinden arınarak özgür bir varoluşa, bir oyun temsiline dönüşür. İfade edilen yeni yaşam biçiminde birey sürekli bir şekilde kendini oluşturma ve ifade etme imkanına da sahip olur -kaygısızca ve özgürce. Kuralların ve kalıcılığın askıya alındığı, özgürlüğün ve oyunculuğun hayatı ve mekânı deneyimlemenin en etkin biçimi tezahüründeki bu mekânlarda Constant, göçebe yaşayan ilk insanın izlerini sürmüş ve o "an"da, belirtilen "mekân"da göçebeliliğin aslında daha önce ışık tutulmamış bir ortak yaşam pratiğine, yeni bir mekân deneyimine kapı açabileceğini fark etmiştir. Constant, ortak mekân deneyiminin özgürlükle iç içe geçtiğini, ortak mekânın ise daha çok özgürlük yaratabilecek potansiyeller barındırdığını keşfetmiş ve "an" da deneyimlenen bu mekânı somutlaştırmaya çalışmasa da kurgulama yoluna gitmiştir.

Yeni Babil, statik ve sabit kent deneyimine karşı duruşuyla ve özneliliğin temsilindeki özgürlük nedeniyle oyun oynama (hayatı bir oyun olarak yaşama) kabiliyeti kazanmış olan yeni tür insanların *Homo Ludens*'in (oyuncu insan) (Huizinga, 2010: 13) yaşayacağı yerdir. *Homo Ludens*'in varoluş biçimi her türlü sabitliğin ve kalıcılığın sürekli reddine dayanmaktadır. Constant'ın Yeni Babil'indeki özgür ve yaratıcı bireyi, özgürlükle ve hareketle kendini ifade eden *Homo Ludens*'i bir büyük ata olarak almak yeni-göçmen bireyi anlamayı kolaylaştırır. *Homo Ludens* de yeni-göçmenler gibi bahsi geçen özgürlüğü bütünden tamamen koparak değil; bütünü geçici şekillerde -ve her zaman bir arada olarak- aktive eder. Sürekli değişen ve uyarlanabilir mimariyi işaret eden bu kurguya ait özneler çevreleriyle dinamik bir etkileşim içindedir. Her ne kadar, öneri kullanıcılarını küçük bir alan olan kent ölçeğinde sınırlandırsa ya da mekânsallığı üzerine eleştiriler (Heynen, 1999: 159) bulursa da burada amaç aslında göçebeliliği modernizm sonrası mekânlarla kurduğumuz ilişkilerin dinamizmine içkin bir var oluş biçimi olarak okumaktır. Hareketlilik ise yeni bir kimlik ifade biçimi önermesinin keşfidir. Constant'ın bakışıyla aidiyet Yeni Babil'de şu şekilde okunabilir: Ortak bir mesken inşa edilir; geçici, sürekli yenilenen bir yaşam alanı, gezegen ölçeğinde göçebeler için bir kamp (Constant, 1974: 1). Akışkanlık içinde birey mekânı özgür bir var oluşla ve bireyselden kolektife bir deneyimle yeni baştan fakat farklı bir yolla oluşturur ve oluşturdukça deneyimleyerek bir "yer"e ait olduğunu hissetmeye başlar.

Marshall Berman'a göre, modern olmak; kendimizi, bize macera, güç, büyüme, kendimizin ve dünyanın dönüşümünü vadeden bir ortamda bulmaktır ve aynı zamanda sahip olduğumuz, bildiğimiz, olduğumuz her şeyi tahrip etme tehdidi içerir. Modern deneyimler coğrafi ve ideolojik sınırları aşar, çelişkili bir biçimde tüm insanlığı birleştirir. Aynı zamanda da bireyleri parçalanmaların, mücadelelerin olduğu bir girdaba atar fakat yine de modernlik projesi, "girdabın içerisinde kendini yuvandaymış gibi hissetmektir" (2004: 345). Öyleyse denebilir ki hareketlilikle, parçalayıp farklı şekillerde birleştirmekle kurgulanan yeni tür "bir yere ait olma hissi"nin sağlayıcısı ve aracısı olarak göçmenleşme görülebilir. Göçmenliğin getirdiği oluş halinde birey kendini evinde hissetme kapasitesine sahip olur fakat bu alışılmış köke ait, geleneğe ait, kültüre ait olan aidiyetten farklıdır. Göçmenlik bireylere kimlik dönüşümü etkisiyle yeni bir tür mekân deneyimi ve yeni bir tür aidiyet sunmaktadır. Göç olgusu bir döngü niteliğinde birey-mekân-aidiyet üçlüsünü etkiler ve her etkeni dönüştürerek farklılaştırır. Göçmenlik etkisinde ne birey ne mekân ne de aidiyet aynı kalacaktır. Her biri değişip dönüşerek akış hali içinde önceki hallerinden farklı bir forma bürünür. Modern yaşam pratiklerinin aidiyete olan etkisi sabit, katı ve sistemlidir. Oysaki göçmenlik akışkan ve dinamik doğası gereği bireye akış halinde, hareketi vurgulayan bir deneyim alanı sunar. Bu alanda her yerde evinde hissetmenin verdiği özgürlük, ifade zenginliği ve sabitlikten uzak yeni bir tür mekân aidiyeti mevcuttur.

YENİ GÖÇMENLİKTE AİDİYETİN ZAMAN-MEKÂN KIRILIMLARI

Bireyin mekânı dönüştürücü gücü şüphesiz öncelikle mekânda "var olması"na bağlıdır. Yeni-göçmenin mekândaki varoluşu ise zaman içinde deneyimin üst üste binmesiyle sabitlenerek bir aidiyet kurgusuna dönüşür. Aidiyetin ve süregelen deneyimin kendisi şimdiki zamanı hikâyeye; mekânı ise ait olunan bir yere "ev"e dönüştürmeye başlar. Oluş halindeki ev tanımı zaman-mekânla birebir ilişki içindedir. Eğer evi ev yapan oradaki anıların birikimi ise ve geleneksel kurguda ev zamanla katılarak oluşan bir mahfaza ise, göçmenin evi zamanla nasıl bir ilişki içindedir? Yeni-göçmenlerin göçebeliğe benzer şekillerde bir ev tahayyülü bulunmakta mıdır? Sürekli göçebe bir oluştaki bir çıkış noktası ve bir varış noktası olmadan, başka bir deyişle belirli bir konum olmadan somut bir mekânsallaşmadan söz edilemez fakat burada ev sabit bir konum olmaktan çıkarak bir güzergâh mekânına dönüşür. Göçebe gibi göçmen de güzergâhı adımladıkça kurgu mekânı yaşanan ve algılanabilen bir mekâna dönüşür. Geleneksel şekilde zamanla anılar üst üste binerek belirli bir yeri eve çevirmez fakat yeni-göçmenin varlığı ve adımlarının üst üste atılmasıyla yolu ve deneyimi eve dönüştürür.

Bireyin varlığını ve kimliğini taşıma; Benjamin'in deyişiyle "mahfaza/muhafaza etme" görevi (Benjamin, 2002: 98), olasılıklarla ve akışkanla oluşan eve yüklenmiş gibidir. Göçmen artık geride bir yurt ve bir ev bırakmıştır fakat henüz oluş halinde bile olsa "ev"i onunladır. Burada, "olasılıkların evi" "geçmişin evi"nin yerini alır. Bu, oluşum halinde bir ev imgesinin ihtimalidir. Eğer, ev fenomenolojik olarak günümüzde somut anlamından çıkıp akışkan aidiyetle paralellikle ilerliyorsa ve artık yeni bir tür göçmenlikten -yeni-göçmenlikten- bahsedebiliyorsak; bu bireylerin eve dair algılarını ve mekân aidiyetlerini tanımlayan yeni bakış açıları gerekmektedir. Bu çerçevede Mimar Stavros Stavrides, Benjamin'in Paris pasajlarındaki flanörün güzergâhını yeni-göçmenin güzergâhına benzer şekilde irdeler. Stavrides'e göre, Paris pasajlarının flanörün yuvası olması yeni-göçmenlerin göç ettikleri postmodern kozmopolit kentlerde geçici veya kalıcı sürelerde kamusal ve özel alanlardaki mekân deneyimlerinin yarattığı aidiyetin benzerliği ve eve dair yaklaşımlar açısından önemlidir (Stavrides, 2016: 92).

Paris pasajları mekânsal olarak flanörü bir geçit formasyonu ile çepeçevre sarar ve deneyimcisine yuvada olmayı, aidiyet hissini bir anlığına güçlü şekilde algılatır (Görsel 2). Benjamin, flanörün kentteki varış noktası noksan deneyiminin aidiyeti nasıl oluşturduğunu ve pasajların mekânı nasıl farklı anlamlarda dönüştürme yetisi olduğunu şu şekilde vurgular:

Pasajlar caddeyle iç mekân (interieur) arası bir şeydir. Physiologie'lerin bir becerisinden söz etmek gerekirse eğer, bu, tefrikanın değeri daha önce anlaşılacak olan becerisidir; yani bulvarı iç mekâna dönüştürme becerisidir. Cadde, Flâneur için konuta dönüşür; sokaktaki adam, dört duvarının arasında nasıl evinde olduğunu duyumsarsa, Flâneur de bina cepeleri arasında kendini evindeymiş gibi duyumsar. (Benjamin, 2002: 131)

Görsel 2. Paris pasajlarının geçit kurgulu mekânsal düzeni

Pasajların güzergâhın üzerindeki geçit fizyolojisine benzer şekilde göçmenin mekândaki varoluşu zaman içinde sabitlenerek bir eve dönüşebilir. Flanörün kendisini Paris pasajlarında evinde hissetmesine benzer şekilde de bu güzergâhın kendisinde (var oluşunda) aidiyetten söz etmek mümkün hale gelir. Bir güzergâhta -fakat özellikle varış noktasının reddine dayanan bir yol olarak güzergâhta- aidiyet sürekli kurulan bir kurgudur. Flanörün kentte göçmenlerin deneyimine benzer şekilde yol aldığını, adım üzerine adım atarak aidiyetini, kimliğini ve hafızasını oluşturduğunu anlamak gerekir. Modern göçmenin, yeni-göçmenin evi de flanörün evi gibi, henüz oluşurken yok olur fakat her zaman -somut olarak algılanmasa da- varlığını sürdürür. Yeni-göçmenler geleneksel göçebelere benzer şekilde, belirli süre anılarına ev sahipliği yapmış olan geride bırakılan evlerine ait anıları belleklerinde tutar fakat tam da bu hafızadaki ev ile oluşmakta olan ev iç içe geçerek ve birbirlerini etkileyerek varlık bulur. Hafızanın ve deneyimin sürekliliği aidiyeti sürekli kurar (Görsel 3). Eve dair anlam hem geçmişte olanın "hafızadaki" evin, hem de şimdide olanın "oluşmakta olan" evin birlikteliğiyle ortaya çıkmaya başlar.

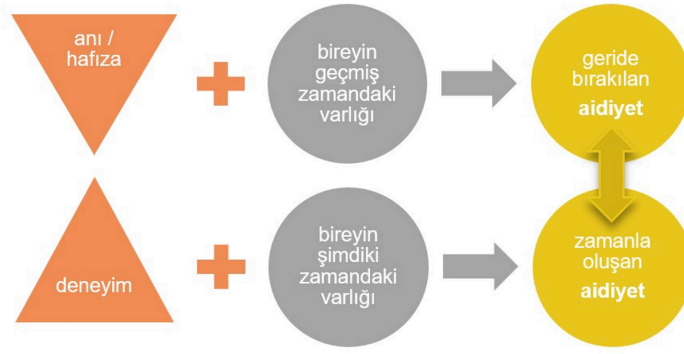

Görsel 3. Anı birikimi ve deneyim sürekliliği ile mekânda aidiyet olgusu

Paris pasajlarının flanörün yuvası olması (Stavrıdes, 2016), yeni-göçmenlerin göç ettikleri postmodern kozmopolit kentlerde geçici veya kalıcı sürelerde kamusal ve özel alanlardaki aidiyetinin benzerliği açısından önemlidir. Benjamin'in pasajlardaki flanörü kentin fantazmagorik düş dünyasında hem benzeşim hem tezatla hem bedenen var olur hem de kentte kendini var eder. Yeni-göçmenlerin 19. yüzyıl modernite kökenli yansıması olan flanör, kamusal alanda yaşar (Stavrıdes, 2016: 93). Pasajların kamusal alandaki bireye aidiyet katabilen anlık kırılma noktaları, bir geçit ve eşik olarak düşünülmesi günümüz kozmopolit kentlerinin kamusal ortak alanında bu gibi potansiyellerin olup olmadığını sorgulatar niteliktedir. Düşünür-gezer bir birey olarak tanımlanan flanörün kentteki özgür deneyimi, deneyimlerden oluşan benliği ve bu süregelen akış halindeki etkileşim yeni-göçmen bireyin mekânda var oluşu açısından ortak paydalar barındırmaktadır. Bilindik ve güvenilir zaman-mekân noktasından kopmak üzere tanıdık çevrenin bırakılması ve görece güvensiz olabilecek bir ev imgesine karşı yeni-göçmenlerin ev olarak anlamlandırdıkları mekânların izleri 19. yüzyılın pasajlarında kendini gösterir. Göç ederken mekân deneyimcisi bıraktığı evin anılarını taşır fakat yeni anlamlar bulmak varoluşla birlikte kendini tekrarlayan bir içgüdü olarak varlığını sürdürür. Düzen ve Gezici Yalçın bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Bir ev geride bırakılıp başka bir evi yeni baştan kuruldukça anlamlar çoğalır ve göç, anlamın sürekli yeniden kuruluşunu insanın önüne neredeyse bir ödev gibi serer. "Kaybedilen, bir gün telafi edilecektir. Göçmen, evini bırakırken evinin yükünü sırtlanır. O yüküğe seçip ayırdığı örtülere sarınacak, yanına alamadıklarını ise en azından bir süre hafızasında tutacaktır. (Düzen & Gezici Yalçın, 2022)

Yeni-göçmenler geleneksel göçebelere benzer şekilde, belirli süre anılarına ev sahipliği yapmış olan geride bırakılan evlerine ait anıları belleklerinde tutar fakat tam da bu hafızadaki ev ile oluşmakta olan ev iç içe geçerek varlık bulur. Hafızanın ve deneyimin sürekliliği eve dair anlamı güçlendirecektir. Yeni-göçmenler geride kalan mekâna hafızalarıyla ve oluşmakta olan mekâna varlıklarıyla anlamlar yükleyerek bu yerleri eve dönüştürürler. Hem anı birikimi hem de deneyim bireyde mekân aidiyetine dair anlamlı bir yaratım oluşturur. Fakat burada bireyin hafızasının mı yoksa deneyiminin mi daha öncelikli olduğuna göre aidiyet de zamana göre farklılaşma gösterir. Bu durum şu gibi bir ayrım yapılırsa daha kolay anlaşılır hale gelir: Geride bırakılan ev, hafızayla tanımlanır ve bireyin geçmiş zamandaki varlığıyla tanımlanır (zamanla anlaşılacak ev kurgusunu ifade eder). Göç edilen ev ise deneyimle tanımlanır ve bireyin şimdiki zamandaki varlığıyla tanımlanır (zamanla oluşan ev kurgusunu ifade eder) (Görsel 4).

Görsel 4. Yeni-göçmenin mekân aidiyeti oluşum şeması

Bu yaklaşımla, göçmenlik zamansal olarak bir ara durumu ve mekânsal olarak sürekli oluş halini ifade eder. Modern göçmenin durmaktan çok hareket halindeki varoluşunun zaman içindeki varlığını da kavranılması ve sabitlenmesi zor bir hale getirir. Bu bireylerin zaman içindeki deneyimi ise oluş ve yok oluş ekseninde sürekli bir döngü halini almıştır. Sabitliğe tezat şekilde göçmenin bulunduğu yerle ilişkisi akışkan, devinimsel ve dinamiktir. Sınırsız ve ufuksuzdur, aynı zamanda bir varış noktası içermediğinden andaki varlığı önceleyen bir yapısı vardır. Bu yapı kaçınılmaz olarak hem zamanı hem de eylemi gerçekleştiren kesin bir şekilde ortaya koyar fakat hiçbirinin kesin bir tanımını yapabilmeyi mümkün kalmaz. Bu göçebe düşüncenin ve göçmenliğin zaman-mekânla ilişkisinin paradoksudur denebilir. Her an tanık olunabilir fakat sınırlanamaz, deneyimlenebilir fakat belirli bir mekâna hapsedilemez. Zamanla oluşur fakat şimdide başlayarak ilerleyen geniş bir zamanı içerdiğinden tam olarak zamanı kestirilemez.

Görsel 5. Yeni göçmenin mekân aidiyeti dönüşümü şeması

Burada zaman içinde kimlikler, aidiyet ve deneyim sürekli dönüşmekte; bu dönüşümün sağlayıcısı hem mekânın kendisi (dönüşümü sağlayan ortam) hem de yeni-göçmenlik süreci (hareketi başlatan prensip) olmaktadır. Öyleyse denilebilir ki aidiyetin dönüşümü için sağlayıcı ortam olan mekâna ve eylemin yürütücüsü olan yeni-göçmenlik sürecine gerekli ve şart unsurlar olarak bakmak gerekmektedir. Aidiyet dönüşümünün zamanla olan ilişkisini ise döngüsel ve

sürekli (Görsel 5). Tıpkı bazı reaksiyonların zamana yayılımı gibi, burada da dönüşüm için belirli bir deneyim birikimi, anı yoğunluğu ve paylaşım için zaman faktörü gereklidir. Zamanın üst üste bindirdiği mekânsal deneyimler ve mekân-birey etkileşimi aidiyeti dönüştürür.

Yeni-göçmen bireyin hatıra yoluyla taşıdığı geride kalan yurdundaki aidiyeti ve deneyim yoluyla oluşturmakta olduğu göç ettiği kent ve mekânlardaki aidiyetinin karşılıklı ilişkisi bireylerin öznel deneyimi vasıtasıyla mekâna yansımaktadır. Kente ve eve ilişkin düşünür-gezer ruhu içinde bulunduran bu deneyimler, anı ve aidiyet odağında zaman-mekân parçalanmalarını ve nihayetinde bu parçaların yeniden özgün birleşimlerini içerir. Kentteki anlık ve çok-katmanlı deneyimler; içinde geçmişi ve geleceği aynı anda barındırarak zamanı, akış halinde olmasıyla ve çoğulculuğu sembolize etmesiyle de mekânı statükodan uzaklaştırır. Scannell ve Gifford (2010), mekânsal aidiyet kavramının temelini insanın oluşturabileceğini savunur ve aidiyetin bireysel veya bir bütünü parçasıyla etkileşim içinde, başka bir deyişle bir grupta gerçekleşebileceğini belirtir. Birey kendi deneyimleri ve anıları birikimi sonucunda aidiyeti oluştururken; grup düzeyinde aidiyet ise bireyler arası paylaşım ve paylaşımın gerçekleştirildiği mekânın sembolik veya her bir bireye özgü anlamından meydana gelebilir.

Bireyin mahremiyet odaklı kapalı ve katı çevresindeki kalıcı aidiyet arayışının aksine burada bahsi geçen aidiyetin özellikle geçici -ve sonrasında yeniden ortaya çıkan- yapısı söz konusu bireylerin kimlik oluşturma süreçlerinde bir akışkanlık yaratarak kentteki müşterek mekânları yeniden tanımlamalarını sağlayabilmektedir. Bu noktada "ikametinin geçiciliği" (Benjamin, 2002: 221) flanörün mekânda bir düş evreni içerisindeki hareketine benzer şekilde yeni-göçmenin de özel ve kolektif deneyimine yansımaktadır. Bu deneyimler bireyselliğin yabancılaşma veya parçalanmasına karşı bireyin etken ve etkin bir oluşum süreci içerisinde göçmen kimliğini geri plana alarak kent deneyimcisi ve müşteregin ortak bir deneyimcisi olarak mekândaki varlığını sürdürmesine yöneliktir. "Genişleyen müşterekleşme daima müşterek sahnesini, "ona ait olan nesnelere ve ona dahil olan özneleri" yeniden sergileyen ve "biz"in bir tezahürünü (elbette üretimini de) etkinleştirir ve geliştirir" (Ranciere, 2009: 121). Geçici veya kalıcı sürelerde varlığını sürdüren ortak kamusal alan neredeyse bir yazıp-çizme, deneyip-değiştirme, öğrenme ve öğrenileni unutma pratiklerinin bütünü gibi çalışarak deneyimlenen çevreyi oyun ve etkileşim alanına çevirmekte, deneyimcisini ise eylemlerinde aktif ve özgür hale getirir. Bu özelliğiyle müşterek mekân, kullanıcılarını yeni bir ortaklık dilinde birleştirme nüvesini içinde taşımaktadır. Günümüzde alternatif kamusalılıkta kimliklerin belirli bir süre askıya alınması ve oluşan mekânın kullanıcılarına etkin bir deneyim alanı tanımlaması hem bireysel bağımsızlığı hem de aidiyetle birlikte bağlılığı ortaya çıkarır.

Postmodern kentlerin sistemli pratiklerle kentliyi özel alanlara hapseden tek yönlü doğasının aksine burada mekân; kullanıcılarını etkileşim ve paylaşım yoluyla aidiyet ve kimlik temini yaratabilen çok katmanlı bir alternatifler kümesine dönüşür. Kamusal alanda sürekli aktif olabilen kimlik şifre çözümlemesi Martin Heidegger'in özgünlük teorisini desteklemektedir. Heidegger, yaşamın özü olarak "yuva" (özel bir tür "yer") kavramını gördüğünden kimlik meselesini aidiyet ve yerleşiklik olgusu etrafında tartışır ve özgünlük kavramına bağlar (Çetin, 2014: 35). "Yeni göçmenler özgürlük ve bağımsızlığı temsil eden postmodern öznelğin somut kanıtlarıdır" (Peters 2006: 144). Bu noktada, bireyselleşimin öne çıktığı ve kimliklerin ve deneyimin "öteki" ile yakın etkileşimi ile melezleme yoluyla güçlendirildiği kamusal alanda hem bağımsızlık hem de bağlılığın izleri aynı anda sürülür. 21. yüzyıl kentlerinde göçmenliğin özgür yaratım itkiyle oluşan mekân deneyimi, ötekiyle ilişkisel bir eylem olarak karşımıza çıkabilmektedir. Stavrides, "metropol alanında gezinmeyi, macera peşinde bir faaliyet değil de paradigmatik olarak ötekilikle bir ilişki inşa etme faaliyeti ve ötekilikle başa çıkmak için yaratıcı bir şekilde öteki haline gelme yeteneği olup olmadığını irdeler (2016: 107). Sınırları çizilmiş olağan eylemleri bazen farkında olarak bazen de olmayarak yapı söküme uğratan yeni-göçmen bireyler, öteki olmanın potansiyelini, öteki olmanın gücüyle birleştirerek alternatif mekânsallıklarda ve kamusalılıkta aidiyetlerini bulabilmektedir.

ÖTEKİYLE KARŞILAŞMA VE MEKÂNSAL ETKİLEŞİMLER

Barbara Cassin (2018), insanın ne zaman evinde olduğuna cevap ararken Odysseus'la yolculuğu ve Aeneas'la sürgünü anlatmakta, sürgün edilen Truva halkının İtalya kıyılarına sürülerek ötekiyle karşılaşmasına, ikiliğin ilk kez gün yüzüne çıkmasına değinir. "Roma böylece "ötekilik dahil"ın paradigması haline gelir; tüm Romalı vatandaşların en az iki vatanının olabileceği bir şehirdir: Biri doğuştan, doğum yerinden, diğeryse onlara civitas veren yasayla gelir" (Cassin, 2018: 62-63). Tüm karşılaşmaların içinde barındırdığı potansiyellerin soy ağacı ilk diyaloga kadar uzanmaktadır. Yolculuk, göçmenlik ve sürgün ile ilgili tartışmalarda hem yurt hem de dil kavramlarının sık sık karşımıza çıkıyor olmasının nedeni, bu kavramların karşılaşmanın bir arada aynı mekânda bulunma ve diyalog yoluyla iletişimin temellerinin atıldığı başlangıç noktaları olmasından kaynaklanır.

Karşılaşma anındaki diyalog için orada, o anda, bedenlen bulunmak gerekiyorsa zamandan, mekândan ve öznenin sabitlenmesinden söz etmek doğru olacaktır. Bir başka deyişle karşılaşmaların mekânı, zamanı -bu zamanın nispi uzunluğu ayrıca değerlendirilecek kadar detaylı bir konudur- ve karşılaşmanın kim olduğu önemli bir nokta haline gelmektedir. Karşılıklı iletişimin doğuşuna olanak sağlayan karşılaşmalar her zaman "karşı" (opposite) terimini vurgulamaktadır. Mekânsal vurguda karşıt aks, karşıt, ayna aksi gibi kavramlarla somutlaştırılabilen ve teorik olarak çalışılan karşıtlık meselesi, soyut düşüncede kendine ötekilik olarak yer bulabilir. Bu açıdan bakıldığında hem soyut hem de somut bir varlık olarak karşıdaki ve öteki olarak nitelendirilen varlığı tanımlamak ve bu tanımlamaya olanak veren yapının ne olduğunu çözümlenmek gerekir.

Jacques Lacan'ın ayna evresi kuramına göre, 6-18 ay arasındaki çocuk, kendi imgesinin ayna yansıması aracılığıyla kendisini belirli bir imajda birleştirerek bir bütünlük olarak kurmaya başladıktan sonra öze dair tüm imgeler, dili öğrendikten ve başkalarıyla etkileşime girmeye başladıktan sonra ortaya çıkar ve dolayısıyla hepsi "öteki" üzerinden kurulur (Lacan, 2011: 145). O halde öznenin bütünlüğüyle başlayan -ilk olarak öznenin kendisiyle olan diyalogu neticesinde- ve sonrasında öznenin karşıdakini algılamasıyla ilerleyen iletişim sürecinde parçalanmalar ve yeniden toplanmalardan bahsetmek mümkündür. Öznenin kendi dâhil kurduğu her etkileşim öncelikle kendisinden dışarıya doğru bir parçalanma, kopma, akış ve dağılma ile başlamaktadır. Buradan referansla her diyalogun özünün sonrasında birleşmeye fırsat tanıyabilecek bir patlama ve parçalanma olduğundan bahsedilebilir. Burada durağan ve sabit bir özden ziyade başlangıç noktası belirgin olmayan, akış halinde ve zaman-mekân içinde gezinen bir özden bahsedilmektedir.

Diyalogun özü özneyi de aşarak, onun da ötesine geçerek bir etkileşimler bütünü haline gelir. Jean Piaget'e göre de bu etkileşimler bütünü ve düşünce sisteminin dinamizminde, öznel ve kişisel izlenimlerden yola çıkan, aileye ve küçük akraba gruplarına bağlanma aşamasından geçip ötekilerin değerlerini tanımakla sonuçlanan bir zihinsel gelişmeyle karşılaşılır (Piaget, 1977). Bu gelişme bireyin görüşleriyle ötekilerin görüşlerinin birleşmesiyle ilerler. Tanıdık olandan bağımsızlaşan ve öte taraftakini, karşıdakini önce gören -ve gösteren- sonrasında onunla etkileşime geçen özne öncelikle yansımanın özümsemesi yoluyla anlaşılabilir. Enerjinin yeryüzündeki objelerle girdiği etkileşim ve geri yansıması sonucu elde edilen bilgiler bize objelerin yapısı hakkında bilgi sağlarlar. Etkileşimin kesintisiz akışı ve geri yansıması ise bize öznenin "kim" olduğuyla ilgili bilgiyi (logos) vermektedir. Karşılaşmalar ve etkileşim sürdükçe özne melezlenme ve çoğulculuğun etkisiyle değişmekte, yeni bir bütünlük kazanmaktadır. Karşılaşmalar sürerken özne ile ilgili bilgi katmanlaşarak dönüşür ve öznelerin algılanabildiği bir alanı var eder. Bu alanda ayırımın yanı sıra birleşme ve tekillikten ziyade çokluk kavramları öne çıkmaktadır. Ötekiyle karşılaşmak dönüştürücü ve aydınlatıcı bir eylem olmakta; bu özelliğiyle de çokluktaki birliğin ve müştereklerin çıkış noktasını ifade etmektedir. Müştereğin özüne inebilmek ve öteki ile karşılaşmaların zaman-mekânının çözülmesi adına müşterek mekânın anlamının incelenmesi gerekmektedir.

Her mekân deneyimi kullanıcı ve çevresi arasında pratikler aracılığıyla süregelen çift yönlü bir iletişim halindedir. Stavrides müşterek mekândaki pratikleri “yeni bir mimari içinde ve onun aracılığıyla yeni komünal yaşam biçimi geliştirecek ileriye dönük farklı bir arada yaşayanlar topluluğu” olarak adlandırır. Buradaki topluluk sürekli genişleyen, yeni üyeleri ve katılımcıları olan, yaratıcı bir topluluktur. Ancak Stavrides’in teorisinde bu topluluğun muhtevası belirtilmez. Çünkü sınırı tam olarak çizilen mekân müşterek mekân değildir (2018: 118). Buradan da anlaşılacağı gibi, müşterek pratiklerde sınırsızlığın getirdiği özgürlükle çok-kültürlü olanın, farklılığın, ötekinin kendini ifadesine bir alan açılmıştır. Düzenin kendini idamesine karşı özellikle yeni-göçmenler ve tüm modern göçmenler müşterek mekânda kendilerine özgü yıkıp yeniden yapma, bağlarından kopartıp yeniden üretme gücüyle etkin bir rol üstlenebilir.

Jacques Ranciere’den aktaran Stavrides, “deneyimleri” ve “entelektüel maceraları”, tercüme etme biçimlerinin keşfedilmesinin ve böylelikle de bireysel güzergâhlar arasında kesişimler yaratılmasının her daim gerekli olduğunu ve göçmenlerin, birer müşterek olarak toplumsal mutfaklara, ancak bu tür tercüme üzerinde çalışıldığında, katılabildiğini belirtir (Ranciere, 2009: 11; Stavrides, 2018: 53). Rosi Braidotti’nin, aktif ve sürekli, kontrol altındaki sürat olarak tanımladığı göçebe güzergâh atfından hareketle (1994: 86), bireysel güzergâhların hızlı bir oluş içinde iç içe geçtiği bir aşda göçmenin varlığı deneyimi ve macerayı zenginleştirir. Döngüsel tanışıklıklarla ilerleyen bu kesişimlerde göçmen kültürleri, kolektif olarak işlenen yeni bir tarlaya verimli şekilde ekilebilecek önemli müşterekleşme tohumlarını kendi içlerinde barındırır (Stavrides, 2018: 53). Kamusal alanlarda, belirli sosyal alanlarda, paylaşımlı yaşam alanlarında veya çok kullanıcı konut alanlarında göçmen bireyin müşterekleşmeye olan katkısı önemli hale gelir. Yeni-göçmen, yerleşik bir düzende hayatını sürdüren bireye kıyasla mekân deneyimini dönüştürme gücüne sahip bir özne olarak karşımıza çıkar. Görsel 6’da yeni-göçmenin bireyselden kolektife mekân deneyiminin dönüşümü detaylı olarak açıklanmıştır:

Görsel 6. Yeni-göçmenin mekân pratiğinin açılımı: bireyselden kolektife mekân deneyiminin dönüşümü

Yeni-göçmen öznelerin mekân dönüştürücü bir unsur olarak düşünülmesi günümüz metropollerinde kamusal alanların ve iç mekânların kod çözümü açısından da oldukça fayda sağlar hale gelir. Kent içinde kamusal alanların karşılaşma alanları haline gelmesi göçmen bireyin ötekiyle -çoğunlukla çocukluktaki gibi bir saflıkla- tehlike ve güvensizlik endişesi taşımadan bağ kurmasını sağlar. Bu bağların varlığıyla ortak deneyimlerin ve duygulanımların yolu açılmaktadır. Her etkileşim gibi ortak bir deneyim için de öncelikle ötekinin farkına varma ilk şarttır. İletişime geçme noktasında ise kimliklerin ve öznelerin rollerinin diyalog süresince dönüşüme açık olması gerekmektedir. Müşterek mekânın ortaya çıkışının hammaddesinin özgür bir diyalogu sağlayabilen, eşitlikçi, işbirlikçi pratiklerde buluşan kullanıcılar olduğu söylenebilir. Müşterekleşme, insanın sömürülmesine ve eşitsizliğe karşı işleyen ve yeni toplumsal bağlar, yeni insani ve toplumsal ilişki formları yaratan, potansiyel olarak sınırlanmamış bir yaratım gücü olarak “yaratıcı eyleyişin isyanı”nın (Holloway, 2010: 225) parçası olarak görülmelidir.

Göçebeliği (ve göçebe düşünceyi ampirik değil analitik bir kavram olarak görerek) devletle karşılaştırarak öneren Deleuze ve Guattari (2010), göçebeliği iktidar yapılarını yıkmanın bir yolu olarak incelerken, hükümetlerin hala yerleşimdeki artan geçicilikle ve değişimle başa çıkmak için mücadele ettiğini belirtmiştir. Fakat toplumsal olan kendini ifade etmek için hegemonik gücün etki alanı dışında yaşam alanları açma mücadelesini de içerir. Egemen güç mekânı tasarlayarak onu tüketilen, yok edilmeye mahkûm bir ürüne dönüştürür ve sistemleştirir. Oysaki temsil edilenin aksine doğal olan / gerçek olan, mekândaki dikteler değil, bireyin öznel ve kolektif deneyim özgürlüğünün ihtimali ve pratiğin esnekliğidir. Açılan bu özgürlük ve esneklik alanında birey, kendini ifade etme yollarını keşfeder ve iktidar eliyle önerilmiş olanda değil, bireyselliğine uygun olana doğru ilerleyen bir yolculukla, güzergâhlarla oluşan bir deneyimde aidiyetini bulabilir. Kentin kullanıcıları artık farklılıklarıyla ve ötekilikleriyle herkeştir; göçmenler, göçebeler, sürgünler ve yereller. Dolayısıyla da 21. yüzyıl kentinin kullanım hakkı verilmemiş ya da var olan şekliyle kalmamış; kullanıcıları tarafından alınmış ve özelleştirilmiştir. Modern metropole dair bu bilgi, kentin kullanıcılarını hak sahibi haline getirir ve bu da onun aidiyetini güçlendirici bir etken olarak çalışır. Yeni-göçmenlerin kent deneyimi aidiyeti düşünülenden farklı olasılıkların ötesinde yakalar ve hem kimliklerini hem de aidiyetlerini oradan tanımlamaya başlar.

Yeni-göçmenler kamusal alanda bireysel güzergâhların kesişimlerinin yaratımıyla yerleşikliğinin katılığını eriterek mekânı akışkanlaştırır ve sistemli halinden çıkarır. "Mekânsal formlar ve süreçler, bir bütün olarak toplumsal yapının dinamikleri tarafından oluşturulmaktadır" (Castells, 2008: 546). Akışkan mekânsallığın ve yeni tür kimliklerin çağında kamusal mekân, mobilitayla yeniden tanımlanması gereken melez bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Artık kamusal olan dinamiktir, çoğulcudur ve zamandan bağımsız olarak değişkendir. Bu bağlamda yeni-göçmenlik olgusunun mobilitayla ilgili yeni ilişki formları ve dolayısıyla da yeni türlerde mekânsallıklar yaratma gücü de yadsınamaz. Mekân yaratımı burada sınırlardan azade, özgür bir eylem halini alır. İlişkiler ağı ve toplumsalın yeniden ve farklı yollarla temsili, bu sefer müşteregin başrolde olduğu toplumsal mekânı yeniden üretir. Bu yolla yeni-göçmen birey müşterekler vasıtasıyla oluşturulan bir mekân formasyonunda aidiyetin yeni yollarını keşfeder.

SONUÇ

Eğer, modernizmde birey Berman'ın ifade ettiği şekilde, modern dünyada sıkıca tutunabilmek ve dünyada evde hissetmek itkisindeyse, postmodern zamanlarda evini geride bırakarak ev-yuva-aidiyet ile ilgili olan tüm bağları yıkmakta çekince görmeyen birey mekân aidiyetini nasıl tesis etmektedir? Modernizmin kuralcı, makinevari yapısına karşı özellikle 68 sonrası ortaya çıkmış romantik veya ütöpik mekân ve kent kurguları günümüzde mimari ve tasarım pratiği açısından yeniden düşünülmesi -ve belki de düşünmesi- gereken yapılar haline almıştır. Duyguların, anıların veya hayallerin mimarlığı elbette ki öncelikle kendini somut olmayanda duyurmaya başlamıştır. Postmodern zamanların mimari çözümlerinde ve iç mekân tasarımında kendini gösterdiği en önemli nokta mekân deneyimi ve hareketli yaşam biçimlerindeki aidiyet ihtiyacının sorguları olmalıdır. Çünkü modernizmle birlikte kendine bu dünyada bir ev, ait olduğu bir "yer" yaratma içgüdüleriyle var olan birey artık ev mekânını da diğer her şeyin hızlıca yok olup yeniden yaratıldığı bir süreç içerisinde dahi sabit ve stabil görmemeye başlamıştır. Aidiyetin karmaşıklığı ve deneyimin uçuculuğu 21. yüzyılın hareketli dünyasında mekân tasarımcılarına çok yönlü, melez, çok fonksiyonlu ve herkese ait olabilmeye özelliğini gösteren mekânlar oluşturma nosyonunu yüklemektedir. Artık evler -göçmen veya yerel- herkes içindir, sosyal mekânlar herkese aittir, tasarlanan mekânlarda deneyimler değişken olabilir ve mekânın kullanıcıları -her ne kadar o anda belirli bir yerde bulunsa da- tüm dünyaya (ve farklı kültürlerle) aittir. Postmodernizmle birlikte değişmekte olan geleceğin metropolünde mekân, anılar ve özne sürüklenerek dağılır fakat süreç içinde değişik ve alışılmadık dışında yollarla yeniden birleşerek yeni bir kimlik, yeni bir özne ve yeni bir mekân aidiyeti ortaya çıkar. Geleneksel göçebelere benzer şekilde, onun günümüz temsili olan modern göçmen sınırların katılığını işlevsizleştirir, ulusların, dinlerin,

ekonomik statünün ve cinsiyetin dayattığı sabit kimliklerin sınırlarında kaçaklar oluşturur. Kendisini var edebileceği daha özgür bir dünya, daha zengin, daha dolu, daha eğlenceli bir varoluş arar ve bu varoluşu mekâna yansıtır. Göçmenlik süresince bireyler belirli yerlerdeki mekânsal pratikleri vasıtasıyla her yerde nasıl bir ev duygusu inşa edeceklerini içgüdüsel olarak öğrenirler. Çıkış noktasından yola uzanan hikâyede -güzergâhlarla tanımlanan- özgün bir aidiyetle birlikte geleneksel olmayan, maceracı bir deneyim ortaya çıkar. Bireyler ise bu oluş hali içindeki mekânı deneyimler ve burada özgün bir mekân aidiyeti bulmaya başlar.

Mekân tasarımı yer ve aidiyet olgularını tanımlayan ve inceleyen bir alana karşılık geldiğinden; çalışma kapsamında yeni-göçmenlerin göçmenlik süreciyle dönüştürdüğü yer olguları ve aidiyeti oluş / akış hali içinde temel kavramlar vasıtasıyla analiz edilerek detaylandırılmıştır. Yeni-göçmenlik, mekân dönüştürücü bir unsur, oluşmakta olan mekânlar akışkanlık halinin ve deneyim birikiminin tezahürü, yeni-göçmen bireyin aidiyeti ise hareketin ve geçiciliğinin hüküm sürdüğü bir alan olarak kabul edilmiştir. Bireylerin kimlikleriyle mekânlar arasında kurdukları ilişki ağları, toplumsal ağ yapısı içerisinde kendilerini mekân içerisindeki anlamlandırma ve konumlandırma süreçleri incelenmiş; ev, yuva ve aidiyet sorgularına detaylı yaklaşmak adına mimar, kent plancısı, psikanalist ve göstergebilim uzmanlarının kavramlarından faydalanılmış, geleceğin kentlerinde yeni-göçmenlerin varlığının belirgin ölçüde etkileyeceği mekânların ve bu mekanlarda aidiyetin nasıl kurulduğunun ipuçlarının yakalanması amaçlanmıştır. Tüm dünyayı evi gibi görebilen azımsanmayacak sayıda kullanıcı yerleşik olarak yaşayan bireylerin yanı sıra mekânların ve kentlerin yeni deneyimcisidir ve küreselleşmenin yoğunlaşmasıyla bu olgu giderek önem kazanmaktadır. Fakat göçebe düşüncenin mekâna etkisi ve yeni-göçmenlerin mekân aidiyetlerinin nasıl oluştuğunun analizi mekân tasarımcıları ve mimarlar tarafından literatürde henüz yeterince incelenmemiştir. Bu bireylerin mekânları müşterekleşme ile dönüştürebilme potansiyellerinin anlaşılması da en az mekânsal ihtiyaçlarının kavranması kadar önemlidir. Kentte anlık olarak oluşan bu mekânsallıklar, yerel yurttaşlar ve yeni-göçmenlerin bir arada olduğu kente özgü buluşma ve geçiş yerleri, ötekiyle karşılaşma alanları olarak okunduğunda müşterekleşme, ortak deneyimin bağlayıcı unsurlarıyla mekânı değiştirir ve dönüştürür. Bir aşırıdır süregelen küreselleşmenin son hızda ilerlediği günümüzde, mekân ve kent; geçiciliğin temsili ile yaşanır ve deneyimlenir yerler hale gelmektedir. Postmodernizm, mekân ve mekân aidiyetine ilişkin yapılmakta olan çok yönlü çalışmaların geçicilik ve hareketlilik unsurlarının göz önünde bulundurulmasını ve mekân-birey arasındaki organik bağı bu iki özellikle birlikte incelemeyi zorunlu hale getirmiştir. Mekân toplumsal yapının dinamikleri tarafından oluşur (Castells, 2008: 546) dolayısıyla fiziksel gereksinimlerin ötesinde kullanıcısıyla ilişkisinin anlaşılması onu tüm yönleriyle analiz etmenin ilk koşuludur. Mekân, homojen olmaktan ziyade heterojen, tekil olmaktan ziyade çoğuldur; bu nedenle de her zaman yapım sürecindedir, asla bitmemiştir veya kapanmamıştır (Elden, 2009). Buna göre tıpkı mekân gibi mekân aidiyeti de sabitlikten uzak, heterojen ve sürekli bir oluş hali içindedir. Bu çalışma, Scannell ve Gifford (2010)'un mekânsal aidiyetin oluşumunda birey, çevre ve süreç olarak üç ana unsura odaklanan teorisine yeni-göçmenliğin aidiyeti deneyim, hafıza ve müşterekleşme yollarıyla dönüştürmesi sonucuyla ilişkilendirilmiştir. Yeni-göçmenlik sürecinde aidiyet akışkan bir yapı olarak ortaya çıkarken mekân da sabitlikten uzaklaşmakta ve deneyimle anlam kazanmaktadır. Anların, anıların, karşılaşmaların ve olasılıkların var ettiği bu mekânlar her zaman sınırlı, çitlenmiş, çizilmiş, tasarlanmış olmayabilir fakat bizlere görünür olanın ötesindeki mekânın sınırsızlığının hem öznel hem de kolektif keşfini sunar.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sunmuştur.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Beyanı

Çalışma için etik kurul beyanı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Y. (2001). *Embodiment mental and physical geographies of the neo-nomad* [Yüksek Lisans Tezi, MIT].
- Akay, A. (1996). Yersiz yurtsuzlaşma üzerine. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Gilles Deleuze Özel Sayısı, 5, 15-18.
- Artun, N. A., Ojalvo, R. (2012). *Arzu mimarlığı: Mimarlığı düşünmek ve düşlemek*. İletişim Yayınları.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. YKY Yayınları.
- Berman, M. (2004). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. İletişim Yayınları.
- Braidotti, R. (1994). *Nomadic subjects: Embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory*. Cambridge University Press.
- Cassin, B. (2018). *Nostalji: İnsan ne zaman evindedir? Odysseus, Aeneas, and Arendt*. Kolektif Kitap.
- Castells, M. (2008). *Ağ toplumunun yükselişi / Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür (Birinci Cilt)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Constant, N. (1974). *Exhibition catalogue, haags gemeetenmuseum*. The Hague. https://stichtingconstant.nl/system/files/1974_new_babylon.pdf (06.07.2023).
- Çetin, M. (2014). Mitoz çoğalan metastatik "yer"ler ve hibrid kimlikler. *TMMOB Dosya* 33.
- D'Andrea, A. (2006). Neo-nomadism: A theory of post-identitarian mobility in the global age. *Mobilities Journal*, 1(1), 95-119. <https://doi.org/10.1080/17450100500489148>
- D'Andrea, A (2007). *Global nomads. Techno and new age as transnational countercultures in Ibiza and Goa*. Routledge.
- Erder, S. (1986). *Refah toplumunda "getto" ve Türkler*. Teknografik Matbaacılık.
- Elden, S. (2009). Space I. In R. Kitchin, N. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography* (pp. 262-267). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.00320-5>
- Deleuze, G., Guattari, F. (1986). *Nomadology*. Semiotexte.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1990). *Kapitalizm ve şizofreni* (A. Akay, Çev.). Bağlam Yayınları.
- Deleuze, G., Guattari, F. (2005). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. University of Minnesota Press.
- Deleuze G., Guattari F. (2010). *Nomadology the war machine a thousand plateaus* (B. Massumi, Çev.). University of Minnesota Press.
- Düzen, N. E., Gezici Yalçın, M. (2022). Göçmenin evi. *Viraverita*. <https://viraverita.org/yazilar/gocmenin-evi> (15.03.2023).
- Hardt, M., Negri, A. (2000). *İmparatorluk*. Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin durumu*. Metis Yayınları.
- Harunoğulları, M., Cengiz D., (2016). Suriyeli göçmenlerin mekânsal analizi: Hatay (Antakya) örneği. *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumunda Bildirisi*, Ankara, 13-14 Ekim 2016.
- Heynen, H. (1999). *Architecture and modernity a critique*. The MIT Press.
- Holloway, J. (2010). *Crack capitalism*. Pluto Press.
- Huizinga, J. (2010). *Homo ludens*. Ayrıntı Yayınları.
- Kannisto, P. (2016). Extreme mobilities: challenging the concept of "travel". *Annals of Tourism Research*, 57, 220-233. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.01.005>.
- Lacan, J. (2011). *Özne-benin işlevinin oluşturucusu olarak ayna evresi, ideolojiyi haritalamak* (N. Kuyuş Çev.). Dipnot Yayınları.
- Peters, J. (2006). Exile, nomadism, and diaspora: The stakes of mobility in the western canon. In H. Naficy (Eds.), *Home, exile, homeland* (s. 141-160). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203873229-4/exile-nomadism-diaspora-john-durham-peters>
- Piaget, J. (1977). *Epistemology and psychology of functions*. Reidel Publishing Company.

- Ranci re, J. (2009). The aesthetic dimension: aesthetics, politics, knowledge. *Critical Inquiry*, 36(1), 1-19. <https://doi.org/10.1086/606120>
- Richards, G., Wilson, J. (2004). *The global nomad: Backpacker travel in theory and practice*. Channel View Publications.
- Scannell, L., Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
- Stavrides, S. (2018). *Müşterek mekân*. Sel Yayıncılık.
- Stavrides, S. (2016). *Kentsel heterotopya*. Sel Yayıncılık.
- T merteekin, E. N.,  zg c, N. (1998). *Beşerî coğrafya*. Çantay Kitabevi.
- Tsai, C. C. (2020). *Egos on the move: An expropriative analysis of modern nomads' needs and places* [Yüksek Lisans Tezi, University of Hong Kong].
-  ltay, E., Akyurt, H.,  ltay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Wigley, M. (1998). *Constant's new babylon: The hyper- architecture of modernism*. Contemporary Art Publishers.